

VARLIĞI HAVVÂ OLANIN ADI OLMAZ

“Kadın” konusu, Kur’ân’ın dilinden yani Arapçanın sentaktik ve morfolojik yapısından yola çıkanlar için anlaşılması zor bir alandır. Çünkü Kur’ân’ın kullandığı dil/hitap “ataerkil” dir ve erkeği kadına önceleyen bir dildir. Ancak Allah’ın Ortadoğu’da ataerkil geleneğe sahip bir topluma belli bir dille hitap ettiği gerçeği göz önüne alındığında Kur’ân’ın dil sistemindeki ataerkilliğinin, “dinsel değil, dilsel bir olgunun” yansıması olduğu görülecektir. Şüphesiz bu tespit/yaklaşım –Allah korusun- Kur’ân dilini eleştirmek/sorgulamak gibi “îmânî” bir zaftan kaynaklanıyor değildir. Bu dil dizgisi, daha Kur’ân’ın ilk iniş dönemlerinde âyetlerin “literal” formunda fark edilmiş ve başta Hz. Peygamber’in eşleri –özellikle Ümmü Seleme- olmak üzere Ensar’dan bazı sahâbî kadınları Hz. Peygamber’e gelerek “Kur’ân’daki her şey erkekler için. Biz kadınların neden adı yok?” anlamına gelen bir serzenişte bulunmuşlardır. Bu serzenişin ardından, inanan erkeklerle inanan kadınların uhrevî mükâfatlara ve mağfirete ulaşma noktasında eşit olduklarını bildiren Ahzâb, 35. âyeti nâzil olmuştur. Ancak erkeğin norm hâline getirilmesine “hayır” diyen bu ve benzeri içerikteki birkaç âyet² dışında Kur’ân’ın tamamında erkek egemen

2 Nisâ, 124: “Halbuki -ister erkek ister kadın olsun- îman edip (yapabileceği) doğru ve yararlı işler yapan kimse cennete girecek ve bir hurma çekirdeği(ni dolduracak) kadar bile haksızlığa uğramayacaktır.”

bir dil ve üslup kullanılmıştır. Zaten sözünü ettiğimiz âyetlerin söz diziminde de dikkat edilirse yine erkek vurgusunun öne çıkarıldığı görülecektir.

Şimdi bu dilsel olgunun gölgesinde “*Kur'an'da Kadın Portreleri*”ni ortaya çıkarıp yazmanın kolay olmadığı açıktır. Kadın portreleri derken Kur'an'da kadınları konu edinen bütün âyetlerden söz edeceğimizi ifâde etmiyoruz. Biz daha çok Kur'an'da -ismi geçsin veya geçmesin- özne olarak kendisinden bahsedilen kadınları ele alacağız. İşte bu kadınlardan ilki Hz. Havvâ'dır. Kendisi Hz. Âdem'in eşi, insanlığın annesi ve yeryüzünde yaratılmış ilk kadın olmasına rağmen ne hikmetse Kur'an'da onun da adı geçmemektedir. Kur'an Hz. Havvâ'dan bahsederken sürekli olarak Hz. Âdem ile birlikte “*sen ve eşin*” ifâdesini kullanır. Mesela: “*Ey Âdem! dedik: 'Sen ve eşin bu bahçeye yerleşin ve orada dilediğinizden serbestçe yiyin; ancak bir tek şu ağaca yaklaşmayın ki zâlimlerden olmayasınız.'*”³ Âyette eş olarak çevrilen kelimenin Arapçası “*zevc*” kelimesidir ve Türkçe çevirilerde dikkat çekmeyen bu ifâde aslında –kadın konusunda- çok önemli bir ayrıma vurgu yapmaktadır.

Kur'an her defasında Hz. Âdem'in “*zevc*”(e)si ifadesini kullanırken, buna karşılık Hz. İbrâhim, Hz. Zekeriyâ, Hz. Lût, Hz. Nûh, hatta Firavun ve Azîz'in “*imrae*”lerinden yani karısı ve kadınlarından söz eder. Şunu da ilâve edelim ki Kur'an'da “*zevc*” kelimesinin çok çeşitli kullanımları olmasına rağmen dişil/müennes/zevce formu bulunmamaktadır. Türkçe açısından düşünüldüğünde “*Firavun'un eşi*” demekle “*Firavun'un karısı*” demek arasında bir fark yoktur. Biri sadece daha kibar/nâzik bir ifadedir. Ama bu kelimeler, Kur'an'da eş anlamlı olarak kullanılmamaktadır. Çünkü Kur'an, “*ihânet, inanç farklılığı, dulluk ve kısırlık*” gibi unsurların bulunduğu yerlerde “*zevc/eş*” sözcüğünü kullanmaz. Örnek olarak: “*Firavun'un*

eşi, Lût'un eşi, Nûh'un eşi"⁴ demez; çünkü bu kadınlar kocalarının dîninden değildir.⁵ "İmrân'ın eşi" demez; çünkü Hz. Meryem'in annesi duldur. Bunun gibi "İbrâhim'in eşi, Zeke-riyyâ'nın eşi" demez; çünkü her iki kadın da kısırdır.⁶

"Zevciyyet" yani bir kadın ile bir erkeğin birbirlerine eş olmaları, Kur'an diline göre "sadâkat, muhabbet, vilâdet⁷ ve nikâh" unsurlarından birinin eksik oluşuyla ortadan kalkar. Söz gelimi sadâkat yoksa veya muhabbet kalmamışsa "zevciyyet/eşlik", karı-koca için kullanılabilir bir sıfat olmaktan çıkar. Kadın kocasının "eşi" değil, "karısı" diye anılır. Şüphesiz bu ikinci vasıftan küçültücü/aşağılayıcı bir mânâ çıkarılmamalıdır. Bu tespit yalnızca diller arasındaki mantık farklılığının nasıl işlediğine dikkat çekmek içindir.⁸

Bütün bu açıklamaların amacı, Kur'an'da adı geçmese de, "zevc" kelimesiyle işaret edilen Hz. Havvâ'nın Hz. Âdem'in yanındaki "eşit⁹/üstün/değerli" konumuna dikkat çekmektir. Havvâ ismi "canlı/yaşayan" anlamındadır, ancak bazı kaynaklar bu isme "canlı bir şeyden yaratılan" anlamını da vermişlerdir. Fakat bu ikinci tanım, Tevrat ve Talmut kaynaklı bazı bilgilerin etkisiyle, "Havvâ'nın Âdem'den yaratıldığı" şeklinde yanlış bir algıyı da İslâm düşünce mirasının içine taşımıştır. Bu algı/bilginin ister istemez tefsir sahasına girmesiyle Nisâ, 1. âyette geçen "*nefsin vâhidetin*" yani "*tek bir nefis*" ifâdesindeki "nefs" terimi ile Hz. Âdem'in kastedildiği söylenmiş ve devamında gelen "*ve halaka minhâ zevcehâ*" yani "*ve ondan da eşini var eden*" ibaresi de *Havvâ* olarak açıklanmıştır.

4 Tahrîm, 10.

5 Firavun'un karısı mü'min, diğer ikisi kâfirdir.

6 Hz. Zekerîyyâ'nın evlat sahibi olmayla müjdelenmesinden sonra Kur'an, karısı için "zevc" sözcüğünü kullanır.

7 Doğum.

8 Dücane Cündioğlu, *Kur'ân Çevirilerinin Dünyâsı*, Kaknüs Yayınları İstanbul 2005, s. 95-96.

9 Buradaki eşitlik biyolojik anlamda değil, insanlık noktasında bir eşitliktir. Başka bir deyişle hak ve adâlet merkezlidir.

Sözünü ettiğimiz âyetin tamamı şöyledir: “*Ey insanlar! Sizi bir tek can(lı)dan yaratan, ondan eşini var eden ve her ikisinden pek çok kadın ve erkek meydana getiren Rabbinize karşı sorumluluğunuzun bilincinde olun. Kendisi adına birbirinizden (haklarınızı) talep ettiğiniz Allah’a karşı sorumluluk bilinci duyun ve bu akrabalık bağlarınızı gözetin. Şüphesiz Allah, üzerinizde daimi bir gözetleyicidir.*”¹⁰

Aslında âyette yer alan “*tek bir nefis*” ifâdesi özel bir şahsı değil, insan soyunun ortak kökenini ve kardeşliğini vurgulamaktadır. Kısacası “*tek bir nefis*”, ortak “insanlık” paydasıdır. “*Zevcehâleşî*” ifâdesine gelince: Zevc¹¹ terimi, canlı varlıklarla ilgili olarak bir çiftin veya bir ikilinin hem erkek hem de dişi tarafı için kullanıldığından, insanlarla ilgili olarak da hem kadının eşini/kocasını hem de kocanın eşini/karısını ifâde eder. Bu çerçeveden baktığımızda “*Ondan eşini yarattı.*” demek “Onun kendi cinsinden eşini (karşı cinsini) yarattı.” demektir. Bu da bize her iki cinsin “*tek bir canlıdan*” türetildiği biyolojik gerçeğini gösterir. Başka bir deyişle bu kavram, insanlığın köken olarak birliğine, yaratılıştaki eşitliğine ve Allah tarafından tek bir kökten yaratıldığına işaret etmektedir. Zaten âyetin başındaki “takvâ” sahibi olmaya çağırın “*Ey insanlar*” hitâbı, üstünlüğün kadın ve erkek oluşta yani “cinsiyette” değil, “kullukta” olduğunu vurgulamıştır.

Hız. Havvâ konusunda düşünülen bir başka yanılğı da “O’nun Hız. Âdem’i teskin etmek” amacıyla yaratıldığıdır. Şüphesiz bu anlayış klasik İslâm kaynakları içerisinde de kendini göstermiş ve bu ataerkil bakış açısı, Hız. Havvâ’nın şahsında tüm kadınları böyle bir rolün/beklentinin/hizmetin öznesi hâline getirmiştir. Bu konuda Nisâ, 1. âyet nasıl yanlış yorumlandıysa A’râf, 189. âyette de aynı yoldan gidilmiş ve “*eşler arası sükkûn bulma*” tek taraflı düşünülerek –görev olarak-Havvâ’nın/

¹⁰ Nisâ, 1.

¹¹ “Bir çift”, “çiftten biri” veya “bir eş”.

kadının sırtına yüklenmiştir. Âyetin içeriğinde şu ifâdeler yer almaktadır: “Sizi bir nefsten yaratan ve onunla sükûn bulmanız için ondan onun eşini yaratan O’dur.”¹² Dikkat edilirse bu âyette yine her iki cinsin “tek bir canlıdan” yaratıldığı söylenmekte ve bu iki cinsin/zevcin –tek taraflı değil- kendi aralarında tesis edecekleri “sükûn” yani “huzur, saâdet, mutluluk, dinginlik, rahatlık, sâkinlik” gündeme getirilmektedir.

Ataerkil anlayışın/geleneğin Hz. Havvâ’ya yüklediği bir başka yük de koyuldukları cennette –şeytanın da vesvesesiyle- Hz. Âdem’i ayartması ve yasak ağaca dokunmaya teşvik ederek cennetten kovulmalarına sebep olmasıdır. Bu yönüyle Hz. Havvâ’nın insanlığın ilk günahını işlettiği düşünülmüş ve böylece Hz. Havvâ, nifak ve fitne üreten bir objeye dönüşmüştür. Halbuki Kur’ân’ın bu konuya değinen âyetlerine bakıldığında hiç de bu anlama gelecek izlere rastlanmamakta, sorumluluk Hz. Âdem ve Hz. Havvâ tarafından ortak olarak paylaşılmaktadır.¹³

Şimdi bütün bu tespitlerden sonra Kur’an’daki -isim olarak geçmese de- Hz. Havvâ portresini şöyle çizmemiz mümkündür:

Hz. Havvâ, ilk yaratılmış kadındır ve Hz. Âdem ile aynı “insanîyet” hamurunun “dişi” kutbunu temsil etmektedir. Bu anlamda Hz. Havvâ, Allah’a sorumluluk noktasında Hz. Âdem ile aynı kaderi paylaşmaktadır. Hz. Havvâ “kaburga eğriliğinde” bir kadın değildir. O; merhamet, şefkat, nezâket, rikkat sahibi, bir peygamber eşi olmanın tüm güzelliklerini üzerinde taşıyan bir kadındır. Hz. Havvâ peygamber değildir; ama içlerinde Hz. Muhammed’in de bulunduğu nice peygamberler çıkararak bir neslin doğurgan/bereketli annesidir. Hz. Havvâ bir mâsumiyet örneğidir ve bu “güçlü zaafı” onu şeytanın ayartıcı vehmine –geçici de olsa- inandırmıştır. Ama bu inanış, insanlık için yeni bir başlangıca vesile olmuş, üstelik “tevbe” kapıları

12 Arâf, 189.

13 Bakara, 35; Arâf, 19-21; Tâ-Hâ, 117-119.

ardına kadar açılmıştır. Hz. Havvâ, bir yeryüzü meleğidir ve kendi kişiliğini eritmeden Hz. Âdem'in yanında dünya yaşamının çilesini büyük bir cesâretle göğüslemiştir. Hz. Havvâ, Hz. Âdem için bir sükûn denizidir ve eşinden de aynı muhabbet ve sadâkati görmüştür. Hz. Havvâ, ilk doğum yapan kadındır ve bu yönüyle Allah'ın "Hayy" esmâsına aracılık yapma noktasında Hz. Âdem'e verilmeyen bir "annelik" makamının sahibidir. Hz. Havvâ nifak ve fitnenin değil, "ülfet" in taşıyıcısı bir kadındır. O da eşiyile birlikte "*nefsine zulmettiğini*" itiraf etmiş ve Allah'tan af ve mağfiret talebinde bulunmuştur. Hz. Havvâ, tüm insanlığı rengi, dili, dîni ne olursa olsun kardeş yapan bir kadındır ve tüm insanlık O'nun genlerinde taşıdığı ezeli/fitrî aşkı –farkında olmasa da- taşımaktadır. İnsanlık, ahlâkî güzellik adına ne kazanmışsa/sergilemişse bunu Hz. Havvâ'ya borçludur.

AYNI EVDESİN AMA AYRI YERDESİN

Bazen aynı evi paylaşmak, aynı odada oturmak veya aynı yastığa baş koymak yetmiyor. Böyle olunca da Hz. Nûh gibi “ulü'l-azm” bir peygamberin hanımı da olsan durum değişmiyor. Eşinin evine giriyorsun; ama gönül evine giremiyorsun. “Ankebût” yani “dişi örümcek” gibi nefsin tuzaklar kurduruyor sana, en güzel dâvetin en zehirli ikrâma/lokmaya dönüşebiliyor. Sen de Havvâ’dan geliyorsun; ama “Hevânı ilâh edinmiş.”, “Kabil”in tarafına yaslanmışsın. Belki bedeninle teslim olmuşsun Nûh’a, çocuklar da vermişsin; fakat Allah’a teslim olup variyetini O’na verememişsin. Herkes güzel ahlâkiyle örnek olur insanlığa, sense “ihânetinle”¹⁴ örnek olmuşsun. Şimdi anlıyorum senin gibi oğlunun da neden gemiye binmediğini. O gemi “sadâkat” gemisidir ve ona ancak Nûh’un gönül ehliinden olanlar girebilir. Bu yüzden “imrae” olarak kalmışsın, bir türlü “zevc”e yükselememişsin.¹⁵ Bak nasıl tanıtıyor Kur’an seni bize:

“Hakîkati inkâra şartlanmış olanlara gelince Allah, Nûh’un karısı ile Lût’un karısını(n kıssalarını) örnek getirmektedir; onlar iki dürüst ve erdemli kulumuzun nikâhı altında idiler; ama

14 Buradaki ihânet, iffetsizlik anlamında değildir.

15 Bu terimler konusunda “Varlığı Havvâ Olanın Adı Olmaz” bölümüne bkz.

*kocalarına ihânet etmişlerdi ve bu iki kadına (Hesap Günü): 'Haydi bütün ötekiler (günahkârlar) ile birlikte ateşe girin!' denildiğinde iki (kocanın) da onlara bir faydası dokunmayacaktır.'*¹⁶

Hâlin ne kadar açık bu âyette. Hem sâlih bir kulun nikâhı altında olacaksın hem de eşini peygamber kabul etmeyen inkârcılarla birlikte eşine ihânet edeceksin. Kim bilir bir peygamber şefkatiyle ne kadar üzülmüştür eşin senin için, doğru yolu bulman konusunda ne kadar niyaz edip gözyaşı dökmüştür Allah'a gıyâbında. Ama nefsinin perdesi kalbini karartmış, basîretini bağlamış, sîneni kör etmiş. Bir yandan eşinin ekmeğini yemiş, bir yandan da O'nun düşmanlarının safında yer almışsın. Nasıl bir vicdan, nasıl bir ahlâk seninki? Bu kadar yakın olduğun hakîkatin bir kısıntısı da mı çarpmadı gözüne? Vahyin nûru inerken eşine, hiç mi aydınlanmadı yüreğin? Semâ'nın suyu ile Arz'ın suyu birleştiğinde, "Tennur feverân"¹⁷ edip gemi yüzmeye başladığında bir pişmanlık, bir umut da mı uyanmadı sende?

Üzülsem mi, acısam mı sana bilmiyorum? Âyetin sonundaki ifâdeyi okuduğumda korkmadım, ürpermedim diyemem. Hesap gününde seni zor bir süreç bekliyor. Anlaşıyor ki seçtiğin günahkâr/isyankâr arkadaşlarıyla birlikte hakkınızdaki hüküm "girin nâr'a" mührüyle damgalanmış. Artık ezeli takdir kalemi kırıldıktan sonra ne söylesem boş. Sen belki de peygamber olan eşinin sana bir faydası/şefaati olacağını düşünmüştün; ama gerçek şu ki –peygamber bile olsa– en yakınının, tevbe etmeyen bir günahkârı günahının sonuçlarından kurtarmaya izni yoktur. Oğlunu görmedin mi, "Yüksek bir dağa kaçır kurtulurum." diyordu; fakat sonrasında babasının gözü önünde bir dalga alıp götürdü onu. Üstelik sonrasında "O, senin ehlinden değildi." denildi babasına.

16 Tahrîm, 10.

17 Hûd, 40. âyete atıf.

Olumlu bir portre çizemiyorum sana “Vâhile!”¹⁸ Sen, ne yazık ki tufan sonrası gelen yeryüzü nesli için ders alınacak kötü bir örneksin. Güven duyulamayacak kadar ikiyüzlüsün. Evinde başka, dışarıda başkasın. Yahuda İskoryat, Hz. İsrâ’ya ihânet etmiş ve O’nu öpmek sûretiyle tanıtarak Romalı askerlere teslim etmişti. Görünüşte bir sevgi öpücüğüydü; ama ardında trajik bir son saklıydı. Senin de ondan farkın yok. İhânet rolünü eşlik perdesi altında mükemmel oynamışsın. Ama şimdi oyun bitti ve perde kapandı. Halbuki sen bunları yaparken eşin bak nasıl duâ ediyordu: *“Ey Rabbim! Bana, anneme-babama, evime mü’min olarak giren herkese ve (daha sonraki) bütün mü’min kadınlara ve erkeklere bağışlayıcılığımı göster ve zulüm işleyenleri her zaman helâke uğrat!”*¹⁹

Nasıl da kuşatıcı bir duâ, değil mi? Önce anne ve babası için mağfîret diliyor eşin. Sonra da mü’min olarak evine giren herkes için. Sen de o eve girdin; ama inanmış olarak değil. Bir peygamberin evi sadece oturduğu/dinlendiği yer değildir. Bir peygamberin “mâbedi/dîni/gemisi/dostları/gönlü”de O’nun evi hükmündedir. Bak, eşin sadece kendi çağındaki mü’minlere duâ etmiyor. Daha sonraki devirlerde/zamanlarda dünyaya gelecek, Hak ve Hakikat yolunda inanarak yürüyecek kadın ve erkekler için de niyaz ediyor. Onların bağışlanmasını istiyor. Seninse bu duâdan nasibin hiç yok. Zâlimlerin payına ancak hüsrân düşer. Çünkü sen, hem kendi nefesine zulmettin hem de eşine. Hidâyeti bırakıp ihâneti seçenler için son sözü, Allah’ın onlar hakkındaki hükmü söyleyecektir.

18 Bazı eski kaynaklarda Hz. Nûh’un eşinin adının Vâile olduğu yazılıdır.

19 Nûh, 28.

SEVMEK FEDÂKÂRLIKSA ÖRNEĞİ SÂRE'DİR

Nasıl başlasam seni anlatmaya Sâre? Bir şehrin kalabalığında dikkat çekecek kadar güzel/alımlı oluşundan mı başlasam, yoksa eşini mutlu etmek, kaybetmemek adına her kadının yapamayacağı bir fedâkârlığı yapma sabrını göstermenden mi? Sen, fazilet/iffet sahibi özel bir kadınsın Sâre. Sevgiyle harmanlanmış doğal bir kıskançlığın, sana yakıştığı kadar başka bir kadına da yakışacağını hiç sanmıyorum. Hayat bazen en güzel armağanlarını/müjdelerini en sona saklar Sâre. Sen mutluluğu semâvî elçilerin eliyle içen ender/nasipli kadınlardan birisin. Eli öpülecek, duâsı alınacak, öğütleri dinlenecek bir eşsin. Sen bir tevhid peygamberi olan Hz. İbrâhim'in hanımı, Hz. İshâk'ın annesisin.

Çocuksuz olmanın, sevdiği eşine bir çocuk verememenin üzüntüsünü, acısını, çaresizliğini, ezikliğini senin kadar derinden duymam mümkün değil Sâre. Ama eşinin bu çocuk özlemine karşılamak için cârîyen/yardımcın Hacer'i kendi ellerinle eşine teklif etmen ve ondan doğacak bir çocuğu "Kendi çocuğum gibi sever, büyütürüm." demen yok mu? İşte bu sözünün yan kısmını tâ içimde nasıl duydum bilemezsin. Deyim yerindeyse "Kan kusup kızılılık şerbeti içtim." demek gibi bir şey bu. Bir kadın buna ancak çok sevdiği, asla kaybetmek istemediği bir